

**Кузьмішина І.І.** – кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

**Коцун Л.О.** – кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

**Коцун Б.Б.** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін початкового навчання Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

**Бубало О.В.** – науковий співробітник національного природного парку «Прип'ять-Стохід»

**Вабищевич Ю.В.** – науковий співробітник національного природного парку «Прип'ять-Стохід»

## **Родина *Pyrolaceae* Dum. у флорі Національного природного парку "Прип'ять-Стохід"**

*Роботу виконано на кафедрі ботаніки СНУ імені Лесі Українки та національному природному парку «Прип'ять-Стохід»*

**Кузьмішина І.І., Коцун Л.О., Бубало О.В., Вабищевич Ю.В. Родина *Pyrolaceae* Dum. у флорі Національного природного парку "Прип'ять-Стохід".** Вперше наведено узагальнені дані щодо представленості родини *Pyrolaceae* (Грушанкові) на території Національного природного парку "Прип'ять-Стохід". Згідно флористичного районування НППС належить до Південнополіського округу Поліської підпровінції Східноєвропейської провінції Європейської області, а геоботанічного – до Ковельсько-Сарненського округу Поліської підпровінції Східноєвропейської провінції Європейської широколісової області. Із семи видів родини, поширених в Україні, на досліджуваній території нами виявлено шість – *Pyrola rotundifolia* L., *P. chlorantha* Sw., *P. minor* L., *Orthilia secunda* (L.) House, *Moneses uniflora* (L.) A.Gray, *Chimaphila umbellata* (L.) W.Barton. Серед досліджених видів судинних рослин два перебувають під регіональною охороною у Волинській області (*Ch. umbellata* та *M. uniflora*). У зв'язку з малою кількістю місцезнаходжень на території Волинської області запропоновано взяти під охорону на місцевому рівні *P. chlorantha* та *O. secunda*.

**Ключові слова:** види рослин, родина *Pyrolaceae*, Національний природний парк "Прип'ять-Стохід", охорона

**Кузьмишина И.И., Коцун Л.А., Коцун Б.Б., Бубало О.В., Вабищевич Ю.В.**

**Семейство *Pyrolaceae* Dum. во флоре Национального природного парка "Припять-Стохид".** Впервые приведены обобщенные данные по представленности семейства *Pyrolaceae* (Грушанковые) на территории Национального природного парка "Припять-Стохид". Согласно флористического районирования НППС относится к Южнополесскому округу Полесской подпровинции Восточноевропейской провинции Европейской области, а геоботанического – к Ковельско-Сарненского округу Полесской подпровинции Восточноевропейской провинции Европейской широколиственной области. Из семи видов семейства, распространенных на Украине, в пределах исследуемой территории нами обнаружено шесть – *Pyrola rotundifolia* L., *P. chlorantha* Sw., *P. minor* L., *Orthilia secunda* (L.) House, *Moneses uniflora* (L.) A.Gray. Из исследованных видов сосудистых растений двое находятся под региональной охраной в Волынской области (*Ch. umbellata* и *M. uniflora*). В связи с малым количеством местонахождений на территории Волынской области предложено взять под охрану на местном уровне *P. chlorantha* и *O. secunda*.

**Ключевые слова:** виды растений, семейство *Pyrolaceae*, Национальный природный парк "Припять-Стохид", охрана

**Kuzmishyna II, Kotsun LA, Kotsun B.B., Bubalo O.V., Vabishchevich Ju.V.**  
**Family *Pyrolaceae* Dum. at the flora of the National Nature Park "Pripyat-Stokhid".** The summary of *Pyrolaceae* family's representation on the territory of the National Nature Park "Pripyat-Stokhid" provides for the first time. According to geobotanical zoning of Ukraine the area belongs to the European broadleaved forest region, East European province, Kovel-Sarny district, by floristical zoning of Ukraine – to the European region, East European province, South-Polesie district. At the investigated area we found six species of vascular plants from the seven species of the family common in Ukraine – *Pyrola rotundifolia* L., *P. chlorantha* Sw., *P. minor* L., *Orthilia secunda* (L.) House, *Moneses uniflora* (L.) A.Gray, *Chimaphila umbellata* (L.) W. Barton). Among the studied two species of vascular plants are under the regional protection in Volyn region (*Ch. umbellata* and *M. uniflora*). In connection with small number of locations in the Volyn region it is proposed to take under protection *P. chlorantha* and *O. secunda* at the local level.

**Keywords:** plant species, family *Pyrolaceae*, National Park "Pripyat-Stokhid" protection

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Вивчення флорофонду є актуальним завданням сьогодення кожної природно-заповідної

території. Це визначає важливість хорологічних досліджень видів рослин природної флори Волинської області, зокрема на території національного природного парку «Прип'ять-Стохід», створеного з метою збереження, відтворення та раціонального використання типових і унікальних природних поліських комплексів [12]. Родина Грушанкові *Pyrolaceae* Dum. – невелика за обсягом родина, яку, на думку Т.Л. Андрієнко [2], слід вважати бореальною в цілому. Південна межа поширення бореальних видів рослин в Україні співпадає з південною межею лісової зони помірних широт північної півкулі, тому розташування парку на крайньому північному заході країни сприяє збереженню рослин цього комплексу.

**Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми.** У флорі України родина *Pyrolaceae* нараховує 4 роди, повністю представлені й в рослинному світі НПП «Прип'ять-Стохід». Слід відмітити, що із семи видів родини, поширених в Україні [8], на досліджуваній території нами виявлено шість. У флорі колишнього СРСР ті ж самі чотири роди представлені дванадцятьма видами [5].

До родини *Pyrolaceae* належать невисокі трав'яні багаторічники (рідше напівкущики) з простими почерговими або супротивними шкірястими листками без прилистків. Квітки двостатеві, актиноморфні, (4-)5-членні, розміщені поодинокі або в китицях чи зонтиках. Чашечка п'ятироздільна, залишається при плодах. Чашолистки вільні або зрослі при основі. Пелюсток 5, вільні. Тичинок удвічі більше, ніж членів віночка, пиляки відкриваються дірочками на верхівці. Приймочка (4-)5-лопатева. Маточка одна. Зав'язь чотири-, п'ятигнізда, верхня. Плід – суха коробочка, розкривається 4-5-ма стулками або поздовжніми щілинами. Насінини численні, дрібні, з двома придатками, разносяться вітром (Барбарич, 1957, 1965, 1987; Скворцов, 1981; Шилова, 1960; Stevens, 2004; Webb, 1972). Деякі автори розглядають *Pyrolaceae* у складі *Ericaceae* Juss. (Haber, Cruise, 1974) (за [8]).

**Формулювання мети та завдань статті.** Мета роботи – з'ясувати особливості поширення видів рослин родини *Pyrolaceae* на території НПП

«Прип'ять-Стохід». Завданнями дослідження є вивчення сучасного видового складу родини *Pyrolaceae* в межах парку та визначення необхідності охорони окремих видів.

**Матеріали і методи.** Матеріалом слугували судинні види рослин родини *Pyrolaceae* на території НПП «Прип'ять-Стохід». Основу наукової роботи становлять результати флористичних досліджень, проведених протягом 2008–2016 років у Волинській області. Методи дослідження – польові (детально-маршрутних обстежень, стаціонарний), камеральні (обробка гербарного матеріалу, опрацювання літературних джерел). Систематичне положення, обсяг і номенклатура таксонів прийняті за [10] з урахуванням видання С. Л. Мосякіна і М. М. Федорончука [13]. Для обґрунтування необхідності охорони виду порівнювали його статус із Червоною книгою Республіки Білорусь [9].

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Національний природний парк "Прип'ять-Стохід" (НПППС), який об'єднав усі заповідні об'єкти Любешівського району Волинської області, був створений наказом президента України № 699/2007 13 серпня 2007 р. Загальна площа парку становить 39315,5 га, в тому числі 5961,93 га земель, що надаються йому в постійне користування [12]. Північна межа парку проходить по кордоні із Республікою Білорусь, східна – із сусідньою Рівненською областю, західна – із межами Ратнівського району Волинської області. В структурі земель парку найбільше становлять болота (43 %) і лісові угіддя (35 %), чагарникова рослинність і водний фонд охоплюють відповідно 16 % і 6 % площі парку. Згідно флористичного районування НПППС належить до Південнополіського округу Поліської підпровінції Східноєвропейської провінції Європейської області [11], а геоботанічного – до Ковельсько-Сарненського округу Поліської підпровінції Східноєвропейської провінції Європейської широколісової області [7].

На основі критичного опрацювання польових досліджень, проведених протягом 2008-2016 рр., і літературних джерел [1–5, 8] встановлено, що у

парку поширені 6 видів рослин з родини *Pyrolaceae*. Місцезростання рослин на території парку пов'язане з поширеністю дерново-підзолистих ґрунтів, які мають різну опідзоленість, гранулометричний склад та оглеєність [6].

*Pyrola rotundifolia* L. (грушанка круглолиста) – вічнозелений трав'янистий полікарпик, гемікриптофіт. Стебло тупогранчасте, прямостояче 10–40 см заввишки, з листям у нижній частині. Суцвіття – китиця. Мезофіт, мезотроф, сільвант (хвойні, мішані, частково листяні ліси Карпат, Прикарпаття, Розточчя, Полісся, частково Лісостепу, рідше Гірського Криму), сціофіт. Охорони не потребує [8, 378–379].

На території НПП *P. rotundifolia* виявлена в урочищі Голубкова на Бучинський дачі у сосново-дубово-грабовому лісі; в урочищі Довга Між в околицях с. Заріка у молодому сосновому лісі; в урочищі Капустяна гора неподалік с. Пожіг у дубово-грабово-вільховому лісі.

*Pyrola chlorantha* Sw. (грушанка зеленоцвіта) – вічнозелений трав'янистий полікарпик, гемікриптофіт, хамефіт. Стебло гострогранчасте, висхідне 10–30 см заввишки, з листям у нижній частині. Суцвіття – рідкоkwіткова китиця. Гігромезофіт, семіоліготроф, сільвант (хвойні, рідше мішані і широколистяні ліси Прикарпаття, Розточчя, Полісся, Лісостепу, Гірського Криму (спорадично)), сціофіт. Поширений спорадично. Потребує охорони [8, 382–383].

*P. chlorantha* відмічена в урочищі Новинки неподалік с. Хоцунь у сосновому лісі; в урочищі в околицях с. Хоцунь – у мішаному лісі.

*Pyrola minor* L. (грушанка мала) – вічнозелений трав'янистий полікарпик, гемікриптофіт, хамефіт. Стебло прямостояче, укорочене 10–20 см заввишки, з листям біля основи стебла. Суцвіття – густа китиця. Мезофіт, мезотроф, сільвант (хвойні, тінисті листяні і мішані ліси Карпат, Прикарпаття, Розточчя, Полісся, Поділля, Гірського Криму, в Лісостепу – по терасах річок), гемісціофіт. Поширений спорадично. Охорони не потребує. Виявлений на території Шацького національного парку [8, 384–385].

В межах парку *P. minor* зростає у сосновому лісі в урочищі Новинки в

околицях с. Хоцунь; в урочищі Голубкова Бучинська дача – у сосново-дубово-грабовому лісі; в урочищі Муравина в околицях с. Хоцунь – у мішаному лісі.

*Orthilia secunda* (L.) House (*Ramischia secunda* (L.) Garcke) (боровинка однобока, ортілія однобока) – вічнозелений трав'янистий полікарпик, хамефіт. Стебло прямостояче та висхідне 10–15 см заввишки. Суцвіття – однобока китиця. Мезофіт, мезотроф, сільвант (ліси хвойні, мішані, частково листяні (букові) Карпат, Прикарпаття, Розточч, Полісся; Лісостепу (рідко), Гірського Криму), сціофіт. Поширений спорадично. Охорони не потребує. Виявлений на території Шацького національного парку [8, 386–387].

Нами куртина *O. secunda* виявлена 10 червня 2016 р. в молодому сосновому лісі в урочищі Довга Між неподалік с. Заріка (рис. 1).



Рис. 1. *Orthilia secunda* в урочищі Довга Між

Одноквітка звичайна *Moneses uniflora* (L.) A.Gray – вічнозелений трав'янистий полікарпик, хамефіт, стебло розеткове, 5–10(15) см заввишки. Квітки поодинокі, верхівкові. Гігромезофіт, мезотроф, сільвант (хвойні, мішані, частково листяні (буково-грабові) ліси Карпат, Прикарпаття, Розточчя, Полісся (рідко), Криму (дуже рідко)), сціофіт. Поширений спорадично. Потребує охорони. Виявлений на території Рівненського природного заповідника, Шацького національного парку [8, 388–389].

Встановлено моніторинг за куртиною *M. uniflora* [1, 40]. в урочищі

Довга Між в околицях с. Заріка, де вид зростає у молодому сосновому лісі (рис. 2).



Рис. 2. *Moneses uniflora* в урочищі Довга Між

*Chimaphila umbellata* (L.) W.Barton (зимолюбка зонтична, порушник звичайний) – вічнозелений напівкущик, хамефіт, стебло прямостояче, висхідне, безрозеткове, 7–20 см заввишки. Суцвіття – зонтикоподібна китиця. Мезофіт, мезотроф, сільвант (соснові, мішані і букові ліси Карпат, Розточчя, Полісся, Середнього Придніпров’я, на Карабі-Яйлі Гірського Криму, по терасах річок – в Лісостепу), сціофіт. Поширений спорадично. Охорони не потребує. Виявлений на території Черемського природного заповідника, Шацького національного парку [8, 390–391].

Поодинокі куртини *Ch. umbellata* відмічені на терасі р. Стохід в сосновому лісі в околицях с. Підкормілля та на ділянках соснових лісів Сваловицької дачі в околицях с. Дольськ [1, 39].

На території сусідньої Республіки Білорусь із досліджуваних видів рослин під державною охороною перебуває *M. uniflora* [9]. Найближче місцезнаходження виявлено на території Малорітського району Брестської області у національному парку “Біловезька пуща”.

Регіонально рідкісними видами, які охороняються у Волинській області згідно рішення Волинської обласної ради від 25.06.2009 р. № 29/30 [1] з родини *Pyrolaceae* є *Ch. umbellata* та *M. uniflora*. Вказівки на місцезнаходження цих видів на території НПП подано у монографії Т. Л.

Андрієнко зі співавторами [1].

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** У флорі НПП «Прип'ять-Стохід» родина *Pyrolaceae* представлена 4 родами та 6 видами. Підлягають охороні на місцевому рівні *Ch. umbellata* та *M. uniflora*, причому останній вид взято під охорону в третьому виданні Червоної книги Білорусі [9]. У зв'язку з малою кількістю місцезнаходжень на території Волинської області *P. chlorantha* та *O. secunda* пропонуємо додати їх до списку регіонально рідкісних видів. Сучасний стан досліджуваних видів рослин потребує подальшого постійного моніторингу.

### Література

1. Андрієнко Т. Л. Національний природний парк "Прип'ять-Стохід". Рослинний світ / [Т. Л. Андрієнко, О.І.Прядко, Р.Я.Арап, М.О.Коніщук; під заг. ред. Т. Л. Андрієнко]. – К.: Фітосоціоцентр, 2009. – 86 с.
2. Андрієнко Т. Л. Рідкісні бореальні види на рівнині України / Т.Л.Андрієнко // [наук. ред. В.В.Протопопова]. – К.: Фітосоціоцентр, 2010. – С. 20–23.
3. Андрієнко Т. Л. Флористичне та ценотичне різноманіття проектованого національного природного парку "Прип'ять – Стохід" / Т.Л.Андрієнко, О.І.Прядко // Наук. вісник ВНУ. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007.– № 11, ч. 2. – С. 132–140.
4. Барбарич А.І. Родина CVI Грушанкові – *Pyrolaceae* Lindl. / А.І. Барбарич // Флора УРСР. Том VIII / [ред. М.І. Котов, А.І. Барбарич. – К.: Вид-во АН Української РСР, 1957. – С. 5–25.
5. Буш Н.А. Сем. СXXI. Грушанковые – *Pyrolaceae* Lindl. / Н.А. Буш // Флора СРСР / [ред. тома Б.К. Шишкин, Е.Г. Бобров, под гл.ред. В.Л. Комарова]. – М.-Л.: Изд-во АН СРСР, 1952. – Т. 18. – С. 7–19.
6. Вабіщевич Ю. Дерново-підзолисті ґрунти НПП «Прип'ять-Стохід» / Ю. Вабіщевич // Науковий вісник національного природного парку «Прип'ять-Стохід». – Луцьк: Ініціал, 2015. – Т. 5, вип.1 – С.11–25.
7. Геоботанічне районування Української РСР. – К.: Наук. думка, 1977. – 303 с.
8. Екофлора України. Том VI / [Я.П. Дідух, І.А. Коротченко, Т.В. Фіцайло, Р.І. Бурда, І.І. Мойсієнко, Н.А. Пашкевич, Д.М. Якушенко, М.В. Шевера, відп.ред. Я.П. Дідух]. – К.: Фітосоціоцентр, 2010. – С. 376–391.
9. Млынарчик М.П. Аднацветка аднацветкавая *Moneses uniflora* (L.) A.Gray // Красная книга Республики Беларусь: Растения. – Минск: Беларуская Энцыклапедыя імени



Петруся Бровки, 2005 [Електронний ресурс]. Режим доступа:  
<http://redbook.minpriroda.gov.by/plantsearch.html?rus=&otr=&bel=&cat=&eng=Moneses+uniflora&keywrд=>

10. Определитель высших растений Украины / отв. ред. Ю.Н. Прокудин.– К.: Наук. думка, 1987. – 547 с.
11. Природа Украинской ССР. Растительный мир / Андриенко Т.Л., Блюм О.Б., Вассер С.П. и др.– К.: Наук. думка, 1985.– 208 с.
12. Природно–заповідний фонд Волинської області / Химин М., Тугейко В., Грицай О. та ін. // Держуправління екобезпеки у Волинській області. – Луцьк: Ініціал, 1999. – 48 с.
13. Mosyakin S. L. Vascular plants of Ukraine. A nomenclature checklist / S. L. Mosyakin, M. M. Fedoronchuk // ed. S. L. Mosyakin. – Kyiv, 1999. – XXIV + 345 p.